

ANNA PŁOŃSKA

Uniwersytet Wrocławski

ISTOTA PRAWNOKARNEJ OCHRONY
OBROTU GOSPODARCZEGO

Kompleksowa ochrona obrotu gospodarczego sprowadza się do wzajemnego przenikania różnych gałęzi prawa, w szczególności zaś prawa cywilnego, administracyjnego oraz karnego. Jak zaznacza S. Kalus, „wszechstronna ochrona obrotu gospodarczego umożliwia skuteczne działanie zasady wolności gospodarczej, przy jednoczesnym stworzeniu przesłanek zapewnienia bezpieczeństwa tego obrotu”¹. Niewątpliwie pogląd ten zasługuje na aprobatę, albowiem zwalczanie patologii gospodarki wolnorynkowej wymaga wszechstronnej i holistycznej ochrony prawnej. Szczególnie ważną rolę odgrywa tu zwalczanie najbardziej niebezpiecznych społecznie zachowań skierowanych przeciwko gospodarce, które wymaga zastosowania wobec ich sprawców najbardziej dotkliwego rodzaju odpowiedzialności prawnej, jaką jest odpowiedzialność karna. Jednakże należy się zgodzić ze stanowiskiem R. Zawłockiego, który wskazuje, że karnoprawna ochrona obrotu gospodarczego ma sens tylko wówczas, gdy nie jest możliwe wyłączenie albo ograniczenie trwałych i pogłębionych patologii gospodarki wolnorynkowej za pomocą pozakarnych instrumentów ochrony prawnej. Dodatkowo postulat *ultima ratio* prawa karnego jest wyjątkowo wiążący w relacji do obrotu gospodarczego zarówno na poziomie legislacyjnym, jak i na poziomie wykładni przepisów karnych gospodarczych².

Na wstępie zaznaczyć należy, iż jednym z podstawowych zadań prawa karnego jest ochrona dóbr prawnych. Zatem zachowania, które naruszają lub co najmniej zagrażają dobru prawnemu w postaci obrotu gospodarczego, wymagają kryminalizacji na gruncie prawa karnego³. Podstawową funkcją prawa karnego jest ochrona dóbr prawnych, które zostały uznane przez ustawodawcę za cenne ze względu na interesy obywateli, grup społecznych lub całego społeczeństwa bądź

¹ S. Kalus [w:] *Ochrona prawna obrotu gospodarczego*, red. S. Kalus, Warszawa 2011, s. 17.

² R. Zawłocki [w:] *Przestępstwa przeciwko mieniu i gospodarce*, System Prawa Karnego 9, red. R. Zawłocki, Warszawa 2011, s. 401 i n.

³ J. Długosz [w:] *Przestępstwa przeciwko mieniu...*, s. 576.

z punktu widzenia państwa jako całości⁴. Funkcja ochronna wyraża się zatem w ochronie dóbr przedstawiających wartość społeczną przed atakami prowadzącymi do ich naruszenia lub narażenia na niebezpieczeństwo. Realizacja powyższej funkcji wiąże się jednocześnie z afirmacyjno-motywacyjną funkcją prawa karnego, która wyraża się w określaniu standardów postępowania w społeczeństwie poprzez normy powinnościowe, wskazując jednocześnie, jakie dobra i w jakim zakresie podlegają ochronie⁵. Samo natomiast pojęcie dobra prawnego jest pojęciem pierwotnym dla każdego zespołu znamion czynu zabronionego⁶.

Nie ulega wątpliwości, że dobro prawne stanowi jedno z podstawowych pojęć prawa karnego. Jest to jednak pojęcie nieostre, które w doktrynie doczekało się szeregu różnorodnych, bliżej nieuzasadnianych definicji⁷. W. Wolter definiował dobro prawne jako „przedmioty realne lub idealne, z którymi związane są pewne wartości społeczne, wobec czego też znajdują się one pod ochroną karną”⁸. Dobra prawne stanowią wartości społeczne naruszane lub zagrożone przez zachowanie sprawcy wypełniające znamiona przestępstwa, ale także chronione przez przepisy prawa karnego. Natomiast to samo dobro prawne jest w prawie karnym określane terminami przedmiotu ochrony oraz przedmiotu zamachu, w zależności od spojrzenia na nie z punktu widzenia czynu sprawcy bądź też przepisu ustawy⁹. Pojęcie dobra prawnego postrzegane jest w dogmatyce prawa karnego jako jeden z czynników wyznaczających granice kryminalizacji. W związku z tym jest ono podstawowym pozaprawnym punktem odniesienia prawnokarnej reglamentacji ludzkich zachowań. Ustawodawca zatem powinien obejmować zakazem norm sankcjonowanych i sankcjonujących wyłącznie takie zachowania, które stanowią naruszenie lub zagrożenie dla określonych dóbr prawnych, przez co przedstawiają się jako zachowania społecznie szkodliwe¹⁰.

Przedmiot ochrony jako znamię czynu zabronionego ze względu na stopień jego konkretyzacji dzieli się na ogólny, rodzajowy i bezpośredni, przy czym za ogólny przedmiot ochrony w doktrynie prawa karnego przyjmuje się stosunki społecznie dogodne dla społeczeństwa danego państwa, rodzajowym przedmiotem ochrony jest dobro prawne wskazane zazwyczaj w tytule poszczególnych rozdziałów części szczególnej Kodeksu karnego, natomiast bezpośrednim przedmiotem ochrony jest najbardziej uszczegółowiona postać abstrakcyjnie pojmowanego dobra prawnego chronionego danym przepisem¹¹. Tytuły poszczególnych rozdzia-

⁴ W. Wróbel, A. Zoll, *Polskie prawo karne. Część ogólna*, Kraków 2013, s. 39.

⁵ A. Marek, *Prawo karne*, Warszawa 2009, s. 14.

⁶ J. Duży, *Wykładnia znamion przestępstwa prania pieniędzy*, Prok. i Pr. 2013, nr 4, s. 157.

⁷ T. Kaczmarek [w:] *Nauka o przestępstwie. Zasady odpowiedzialności*, System Prawa Karnego 3, red. R. Dębski, Warszawa 2013, s. 275.

⁸ W. Wolter, *Zarys systemu prawa karnego. Część ogólna*, Kraków 1933, s. 81.

⁹ P. Kozłowska-Kalisz, [w:] *Prawo karne materialne. Część ogólna*, red. M. Mozgawa, Warszawa 2009, s. 169–170.

¹⁰ T. Kaczmarek, *op. cit.*, s. 274.

¹¹ Ł. Pohl, *Prawo karne. Wykład części ogólnej*, Warszawa 2013, s. 146.

łów Kodeksu karnego zatem nie tylko mają charakter normatywny, ale również spełniają swoją rolę w zakresie klasyfikująco-porządkującym¹².

Podstawowy instrument karnoprawnej ochrony obrotu gospodarczego w Polsce stanowią przepisy rozdziału XXXVI k.k.¹³ Wprowadzenie do aktualnego Kodeksu karnego unormowań mających na celu ochronę obrotu gospodarczego wraz z przepisami przewidującymi ochronę mienia oraz ochronę informacji było wyrazem wdrożenia nowoczesnych rozwiązań ukierunkowanych na gospodarkę wolnorynkową, nawiązujących zarówno do tradycji Kodeksu karnego z 1932 r., jak i najnowszego ustawodawstwa Austrii, Szwajcarii, RFN, Japonii czy USA¹⁴. Przepisy przewidujące karnoprawną ochronę obrotu gospodarczego nie stanowią jednak nowości z polskim ustawodawstwem karnym, gdyż już wspomniany Kodeks karny z 1932 r. przewidywał penalizację przestępstw gospodarczych w rozdziale XL. Kodeks karny z 1969 r. także zawierał unormowania odnoszące się do przestępstw gospodarczych, a w obecnie obowiązującej postaci przepisy przewidujące odpowiedzialność karną za przestępstwa przeciwko obrotowi gospodarczemu pojawiły się w ustawie z dnia 12 października 1994 r. o ochronie obrotu gospodarczego i zmianie niektórych przepisów prawa karnego¹⁵.

Nie sposób pominąć w tym miejscu wyjaśnienia samego pojęcia przestępstwa gospodarczego, jako że kryterium konstruowania definicji tego pojęcia stanowi główny przedmiot ochrony unormowań prawa karnego gospodarczego. Należy zatem za przestępstwo gospodarcze uznać czyn zabroniony, którego głównym przedmiotem zamachu jest obrót gospodarczy, a konkretniej podstawy prawidłowego obrotu gospodarczego, do których należy uczciwa konkurencja, poszanowanie dobrych obyczajów gospodarczych, jak również słuszych interesów konsumentów¹⁶. Powszechnie w piśmiennictwie prawa karnego gospodarczego stosowany jest podział przestępstw gospodarczych na przestępstwa gospodarcze *sensu largo*, do których zaliczane są m.in. przestępstwa przeciwko obrotowi pieniędzmi i papierami wartościowymi z rozdziału XXXVII k.k., przestępstwa przeciwko obrotowi gospodarczemu z rozdziału XXXVI k.k., a także szeroki katalog pozakodeksowych przestępstw gospodarczych określonych w ustawach regulujących obrót gospodarczy, oraz na przestępstwa gospodarcze *sensu stricto*, do któ-

¹² A. Mucha, *Struktura przestępstwa gospodarczego oraz okoliczności wyłączające bezprawność czynu w prawie karnym gospodarczym. Analiza teoretyczna i dogmatyczna*, Warszawa 2013, s. 150.

¹³ R. Zawłocki [w:] *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz*, t. II, red. M. Królikowski, R. Zawłocki, Warszawa 2013, s. 704.

¹⁴ M. Bojarski [w:] *Prawo karne materialne. Część ogólna i szczególna*, red. M. Bojarski, Warszawa 2012, s. 630.

¹⁵ Dz.U. nr 126, poz. 615; J. Giezek [w:] *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz*, red. J. Giezek, Warszawa 2014, s. 1150.

¹⁶ J. Skorupka, *Pojęcie przestępstwa gospodarczego*, [w:] *Węzłowe problemy prawa karnego, kryminologii i polityki kryminalnej. Księga Pamiątkowa ofiarowana Profesorowi Andrzejowi Markowi*, red. V. Konarska-Wrzosek, J. Lachowski, J. Wójcikiewicz, Warszawa 2010, s. 499.

rych zaliczane są przestępstwa przeciwko obrotowi gospodarczemu z rozdziału XXXVI k.k. Należy jednak wyraźnie odróżnić pojęcie przestępstwa gospodarczego od przestępstwa o charakterze gospodarczym, którym może być jakikolwiek czyn zabroniony podejmowany w związku z obrotem gospodarczym¹⁷.

Istota karnoprawnej ochrony obrotu gospodarczego ściśle wiąże się z rodzajowym przedmiotem ujętych w rozdziale XXXVI k.k. przestępstw, jakim jest prawidłowość funkcjonowania obrotu gospodarczego oraz powiązane z nią zarówno indywidualne interesy uczestników tego obrotu, jak i ponadindywidualne interesy gospodarcze społeczeństwa¹⁸. Jak wskazuje R. Zawłocki, treść dobra prawnego chronionego przepisami karnymi gospodarczymi stanowi w pierwszej kolejności legitymację dla kryminalizacji patologii gospodarczej, a następnie w znaczący sposób współokreśla wzorzec prawidłowej interpretacji treści przepisów¹⁹. Problemy interpretacyjne budzi jednak samo określenie pojęcia obrotu gospodarczego, albowiem nie ma on własnej definicji ustawowej. W doktrynie obrót gospodarczy rozumiany jest jako całokształt formalnych oraz faktycznych stosunków gospodarczych opierających się na ustawowej działalności gospodarczej²⁰. Zgodnie z postanowieniem SN powszechnie obowiązującą definicją legalną działalności gospodarczej jest definicja zawarta w ustawie z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej²¹. Według niej działalność gospodarczą to „zarobkowa działalność wytwórcza, budowlana, handlowa, usługowa oraz poszukiwanie, rozpoznawanie i wydobywanie kopalin ze złóż, a także działalność zawodowa, wykonywana w sposób zorganizowany i ciągły” (art. 2)²². W literaturze przedmiotu wskazuje się na cztery zasadnicze cechy działalności gospodarczej, wśród których wyróżnia się zarobkowy charakter, ekonomiczną klasyfikację, zawodowy charakter oraz zorganizowany i ciągły sposób jej wykonywania²³.

Skoro zatem piśmiennictwo karnistyczne odwołuje się do legalnej definicji działalności gospodarczej, przyjąć należy, iż karnoprawna ochrona obrotu gospodarczego nie odnosi się do wszelkich zachowań cechujących się gospodarczym charakterem i nakierowanych na osiągnięcie zysku, lecz do ściśle określonych zachowań zawierających się w przytoczonej powyżej definicji.

Należy także podkreślić, iż o istocie karnoprawnej ochrony obrotu gospodarczego świadczy również fakt, iż w przypadku oceny stopnia społecznej szkodliwości czynu zabronionego to właśnie rodzaj i charakter naruszonego dobra został przez

¹⁷ J. Skorupka, *Prawo karne gospodarcze. Zarys wykładu*, Warszawa 2007, s. 16.

¹⁸ J. Giezek, *op. cit.*, s. 1150.

¹⁹ R. Zawłocki [w:] *Przestępstwa przeciwko mieniu...*, s. 429 i n.

²⁰ R. Zawłocki [w:] *Prawo karne gospodarcze*, System Prawa Handlowego 10, red. R. Zawłocki, Warszawa 2012, s. 61.

²¹ Dz.U. z 2010 r., nr 220, poz. 1447 ze zm.

²² Post. SN z dnia 2 II 2009 r., V KK 330/08, Prok. i Pr. 2009, nr 6, s. 11.

²³ M. Zdyb, M. Sieradzka, *Ustawa o swobodzie działalności gospodarczej. Komentarz*, Warszawa 2013, s. 31.

ustawodawcę potraktowany jako pierwsza z przedmiotowych okoliczności wpływających na stopień społecznej szkodliwości czynu unormowanych w art. 115 § 2 k.k. Sąd bowiem, oceniając stopień społecznej szkodliwości czynu bierze w pierwszej kolejności pod uwagę rodzaj i charakter naruszonego dobra, a następnie rozmiary wyrządzonej lub grożącej szkody, sposób i okoliczności popełnienia czynu, wagę naruszonych przez sprawcę obowiązków, a także postać zamiaru, motywację sprawcy, rodzaj naruszonych reguł ostrożności i stopień ich naruszenia.

Kodeksowy katalog przestępstw przeciwko obrotowi gospodarczemu zawiera takie czyny zabronione, jak: nadużycie zaufania, łapownictwo menadżerskie, oszustwo kapitałowe, oszustwo ubezpieczeniowe, pranie brudnych pieniędzy, przestępstwa przeciwko wierzycielom, takie jak udaremnienie lub uszczuplenie zaspokojenia wierzyciela, udaremnienie lub ograniczenie zaspokojenia wierzyciela przez przenoszenie składników majątku na nową jednostkę gospodarczą, doprowadzanie do swojej upadłości lub niewypłacalności, faworyzowanie wierzycieli, przekupstwo wierzyciela oraz jego sprzedajność, jak również nieprowadzenie albo nierzetelne prowadzenie dokumentacji działalności gospodarczej, lichwę, udaremnianie lub utrudnianie przetargu publicznego i wreszcie usuwanie, podrabianie lub przerabianie znaków identyfikacyjnych.

Istota pierwszego z wymienionych przestępstw określonego jako nadużycia zaufania z art. 296 k.k. sprowadza się do szkodliwej niegospodarności, której prawno-ekonomiczny charakter wyraża się w wyrządzeniu szkody majątkowej w wyniku naruszenia przez sprawcę-menedżera swoich kompetencji²⁴. Sam zaś przepis przewiduje pięć typów przestępstw w postaci dwóch typów podstawowych: nadużycia zaufania wyrządzającego znaczną szkodę majątkową (art. 296 § 1 k.k.) oraz nadużycia zaufania sprowadzającego bezpośrednio niebezpieczeństwo wyrządzenia znacznej szkody majątkowej (art. 296 § 1a k.k.), typów kwalifikowanych przestępstwa w postaci nadużycia zaufania wyrządzającego znaczną szkodę majątkową lub nadużycia zaufania sprowadzającego bezpośrednio niebezpieczeństwo wyrządzenia znacznej szkody majątkowej, gdzie okoliczność kwalifikującą stanowi cel osiągnięcia korzyści majątkowej (art. 296 § 2 k.k.), następnie typów kwalifikowanych przestępstw nadużycia zaufania wyrządzającego szkodę majątkową, gdzie okolicznością kwalifikującą jest szkoda w wielkich rozmiarach (art. 296 § 3 k.k.), a także przestępstwa nieumyślnego nadużycia zaufania wyrządzającego szkodę majątkową (art. 296 § 4 k.k.). Dodać należy, iż zgodnie ze stanowiskiem SN, warunkiem przypisania sprawcy odpowiedzialności karnej za przestępstwo nadużycia zaufania w obrocie gospodarczym z art. 296 § 1 k.k. jest wykazanie, że swoim zachowaniem wypełniającym znamiona czynu doprowadził do skutku w postaci znacznej szkody majątkowej, przy czym do jej określenia należy stosować pojęcie mienia znacznej wartości z art. 115 § 5 k.k.²⁵

²⁴ R. Zawłocki [w:] *Kodeks karny...*, s. 704.

²⁵ Wyrok SN z dnia 3 grudnia 2014 r., II KK 185/14, Prok.i Pr. — wkł. 2015, nr 4, s. 6.

Prawidłowe i rzetelne funkcjonowanie obrotu gospodarczego stanowi także rodzajowy przedmiot ochrony przepisu art. 296a k.k., penalizującego zarówno bierne, jak i czynne łapownictwo menadżerskie. Kryminalizacją objęte zostało zatem przyjmowanie i wręczanie nieuprawnionych korzyści w obrocie gospodarczym. Natomiast szczególnie naganny powód jej przyjmowania lub wręczania oraz szczególny charakter osoby przyjmującej korzyść majątkową lub osobistą albo jej obietnicę, tj. pełnienie funkcji kierowniczej w jednostce organizacyjnej wykonującej działalność gospodarczą lub pozostawanie z nią w stosunku pracy, umowy zlecenia lub umowy o dzieło, stanowią warunek karalności powyższego zachowania²⁶. Art. 296a k.k. oprócz łapownictwa menadżerskiego biernego (§ 1) oraz czynnego (§ 2) przewiduje także kwalifikowany typ przestępstwa łapownictwa menadżerskiego biernego, gdzie okolicznością kwalifikującą jest wyrządzenie znacznej szkody majątkowej (§ 3).

Kolejnym przestępstwem przeciwko obrotowi gospodarczemu jest oszustwo kapitałowe uregulowane w art. 297 k.k., którego istotę stanowi karalna dezinformacja instytucji finansowej w celu uzyskania od niej środków finansowych²⁷. Przepis ten przewiduje karalność oszustwa kapitałowego z działania, gdzie sprawca w celu uzyskania dla siebie lub kogo innego enumeratywnie wymienionych w § 1 instrumentów finansowych przedkłada podrobiony, przerobiony, poświadczający nieprawdę albo nierzetelny dokument, albo sporządzone pisemnie nierzetelne oświadczenie dotyczące okoliczności mających istotne znaczenie dla uzyskania określonego instrumentu finansowego (art. 297 § 1 k.k.), oraz oszustwa kapitałowego z zaniechania, gdzie sprawca wbrew obowiązkowi nie powiadamia właściwego podmiotu o powstaniu sytuacji mogącej mieć wpływ na wstrzymanie lub ograniczenie wysokości określonego instrumentu finansowego (art. 297 § 2 k.k.).

Zagrażające prawidłowości funkcjonowania obrotu gospodarczego jest także oszustwo asekuracyjne z art. 298 k.k. polegające na powodowaniu zdarzenia będącego podstawą do wypłaty odszkodowania z tytułu umowy ubezpieczenia w celu uzyskania owego odszkodowania. Istotą tego przestępstwa jest więc karalne spowodowanie przesłanki aktualizującej uprawnienie do otrzymania odszkodowania, tj. upozorowanie wypadku ubezpieczeniowego²⁸.

Sposób kryminalizacji kolejnego przestępstwa przeciwko obrotowi gospodarczemu, określanego mianem „prania pieniędzy”, został zdefiniowany przez ustawodawcę jako formalny z narażenia na niebezpieczeństwo, co wskazuje na abstrakcyjny i ponadindywidualny charakter będącego przedmiotem ochrony dobra prawnego, jakim jest prawidłowy obrót gospodarczy, jego instytucje oraz prawidłowe funkcjonowanie²⁹. Istota przestępstwa z art. 299 § 1 k.k. polega na podejmowaniu różnorodnych czynności zmierzających do wprowadzenia wartości

²⁶ R. Zawłocki [w:] *Kodeks karny...*, s. 725.

²⁷ *Ibidem*, s. 744.

²⁸ *Ibidem*, s. 762.

²⁹ J. Duży, *op. cit.*, s. 152.

majątkowych pochodzących z korzyści związanych z popełnieniem czynu zabronionego do legalnego systemu finansowego, co powoduje stworzenie pozorów ich legalnego pochodzenia, a w konsekwencji stanowi realne i rzeczywiste zagrożenie dla prawidłowego funkcjonowania obrotu gospodarczego³⁰. Z kolei przestępstwo unormowane w art. 299 § 2 k.k. przewiduje karalność prania pieniędzy z zaniechania, polegające na świadczeniu przez pracownika banku lub osoby działającej w imieniu lub na rzecz banku, instytucji finansowej lub kredytowej albo innego podmiotu usług ukrywających nielegalne pochodzenie wartości majątkowych³¹. Ustawodawca przewidział również odpowiedzialność karną za kwalifikowane typy przestępstwa prania pieniędzy, gdzie okolicznością kwalifikowaną jest działanie w porozumieniu z innymi osobami (art. 299 § 5 k.k.) oraz osiągnięcie znacznej korzyści majątkowej (art. 299 § 6 k.k.).

Kolejną grupę przestępstw przeciwko obrotowi gospodarczemu stanowią zachowania skierowane przeciwko wierzycielom z art. od 300 do art. 302 k.k., polegające na: udaremnieniu lub uszczupleniu wierzyciela w razie grożącej sprawcy niewypłacalności lub upadłości (art. 300 § 1 k.k.); udaremnieniu wykonania orzeczenia sądu lub innego organu państwowego (art. 300 § 2 k.k.); przestępczego udaremnienia lub uszczuplenia polegający na wyrządzeniu szkody wielu wierzycielom (art. 300 § 3 k.k.); udaremnieniu lub ograniczeniu zaspokojenia kilku wierzycieli przez tworzenie nowej jednostki gospodarczej przez dłużnika (art. 301 § 1 k.k.); doprowadzeniu przez dłużnika do swojej upadłości lub niewypłacalności (art. 301 § 2 k.k.); lekkomyślnym doprowadzeniu do swojej upadłości lub niewypłacalności przez dłużnika (art. 301 § 3 k.k.); spłacaniu lub zabezpieczaniu niektórych wierzycieli przez działanie na szkodę pozostałych, w przypadku grożącej upadłości lub niewypłacalności (art. 302 § 1 k.k.); udzielaniu lub obiecywaniu udzielenia korzyści majątkowej wierzycielowi za działanie na szkodę innych wierzycieli w związku z postępowaniem upadłościowym lub postępowaniem zmierzającym do zapobiegnięcia upadłości (art. 302 § 2 k.k.) oraz przyjmowaniu przez wierzyciela korzyści za działanie na szkodę innych wierzycieli (art. 302 § 3 k.k.).

Uczciwy i rzetelny obrót gospodarczy, w szczególności w zakresie prowadzenia księgowości w działalności gospodarczej jest rodzajowym przedmiotem ochrony przepisu art. 303 k.k., a karnoprawną istotą przestępstwa jest karalne wyrządzenie szkody osobie fizycznej, prawnej lub jednostce organizacyjnej niemającej osobowości prawnej przez nieprawidłowe prowadzenie jej dokumentacji działalności gospodarczej³². Z kolei okolicznością kwalifikującą w kwalifikowanym typie powyższego przestępstwa jest wyrządzenie znacznej szkody majątkowej (art. 303 § 2 k.k.).

³⁰ J. Długosz, *op. cit.*, s. 577.

³¹ R. Zawłocki [w:] *Kodeks karny...*, s. 771.

³² *Ibidem*, s. 858 i n.

Karnoprawną istotę przestępstwa unormowanego w art. 304 k.k., określanego mianem lichwy bądź wyzysku, stanowi karalne zawieranie umowy o charakterze lichwiarskim, tj. nakładającej obowiązek świadczenia niewspółmiernego ze świadczeniem wzajemnym przez wykorzystanie przymusowego położenia innej osoby fizycznej, prawnej lub jednostki nieposiadającej osobowości prawnej.

Istotą kolejnego przestępstwa przeciwko obrotowi gospodarczemu jest natomiast karalne zachowanie polegające na udaremnianiu lub utrudnianiu przetargu publicznego w celu osiągnięcia korzyści majątkowej (art. 305 § 1 k.k.). Drugą zaś odmianą powyższego przestępstwa jest rozpowszechnianie informacji lub przemilczanie istotnych okoliczności mających znaczenie dla rozstrzygnięcia przetargu publicznego albo wchodzenie w porozumienie z inną osobą, działając na szkodę właściciela mienia lub osoby, lub instytucji, na której rzecz dokonywany jest ów przetarg (art. 305 § 2 k.k.).

Ostatnim z kodeksowego katalogu przestępstw przeciwko obrotowi gospodarczemu jest przestępstwo, którego karnoprawną istotę stanowi zachowanie polegające na usuwaniu, podrabianiu lub przerabianiu znaków identyfikacyjnych, daty produkcji lub daty przydatności towaru lub urządzenia (art. 306 k.k.).

Podkreślić należy dodatkowo, iż ustawodawca na mocy art. 308 k.k. rozszerzył odpowiedzialność za przestępstwa przeciwko obrotowi gospodarczemu, jako wierzyciela lub dłużnika, również na tych, którzy na podstawie przepisu prawnego, decyzji właściwego organu, umowy lub faktycznego ich wykonywania zajmują się sprawami majątkowymi innej osoby prawnej, fizycznej, grupy osób lub podmiotu niemającego osobowości prawnej. Jak zaznacza M. Bojarski, mimo że unormowanie to poszerza krąg osób odpowiedzialnych, przestępstwa zawarte w rozdziale XXXVI k.k. nadal pozostają przestępstwami indywidualnymi, tyle że krąg ich sprawców jest szerszy³³. Głębsza analiza art. 308 k.k. pozwala jednak stwierdzić, że ujęta w nim konstrukcja odpowiedzialności zastępczej ogranicza się wyłącznie do przestępstw przeciwko wierzycielom (art. 300–302 k.k.)³⁴, co jest oceniane jako poważna dysfunkcjonalność przepisów rozdziału XXXVI k.k. oraz odnoszących się do nich regulacji ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych³⁵.

W każdym z wymienionych przestępstw przedmiotem karnoprawnej ochrony jest prawidłowo funkcjonujący obrót gospodarczy w warunkach gospodarki wolnorynkowej³⁶. Problematyczna jednak staje się konkretyzacja owego przedmiotu ochrony w przypadku poszczególnych przestępstw przeciwko obrotowi gospodarczemu. Zarówno w judykaturze, jak i w karnistycznym piśmiennictwie nie ma w tym zakresie jednoznacznego stanowiska. Sugerując się bowiem tytu-

³³ M. Bojarski [w:] *Prawo...*, s. 630–631.

³⁴ R. Zawłocki [w:] *Kodeks karny...*, s. 897; G. Łabuda [w:] *Kodeks karny...*, red. J. Giezek, s. 1274–1275.

³⁵ R. Zawłocki [w:] *Przestępstwa przeciwko mieniu...*, s. 404–405.

³⁶ J. Giezek, *op. cit.*, s. 1154.

łem rozdziału XXXVI k.k., należałoby przyjąć stwierdzenie, iż czyny zabronione w nim stypizowane odnoszą się wyłącznie do zachowań podejmowanych w ramach obrotu gospodarczego, a zatem podejmowanych w ramach prowadzonej działalności gospodarczej. Nie ulega wątpliwości, że takie stanowisko znacznie ogranicza zakres zastosowania owych przepisów, gdyż przykładowo unormowanie art. 296 k.k. nie będzie narzędziem ochrony interesów majątkowych przed nadużyciem uprawnień lub niedopełnieniem obowiązków niewiążących się z prowadzeniem działalności gospodarczej³⁷.

Należy zaznaczyć, iż prace nad nowelizacją przepisów dotyczących karnoprawnej ochrony obrotu gospodarczego, prowadzone przez Komisję Kodyfikacyjną Prawa Karnego do 5 listopada 2013 r., zakończyły się propozycją uchylecia rozdziału XXXVI k.k. i przeniesienia większości jego poprawionych przepisów do kategorii przestępstw przeciwko mieniu w celu zwiększenia ich funkcjonalności, zwiększenia skuteczności ochrony interesów majątkowych uczestników obrotu gospodarczego oraz nowego zabezpieczenia zasad prawidłowego obrotu gospodarczego. Głównym argumentem proponowanych zmian stało się przeświadczenie że karnoprawna ochrona obrotu gospodarczego, z racji jego złożonego i różnorodnego charakteru, jest w istocie realizowana przez wiele innych przepisów karnych, w tym głównie przez przepisy chroniące mienie stanowiące podstawowy przedmiot obrotu gospodarczego³⁸. Zmiany te jak dotąd nie weszły w życie, jednakże już sam fakt podjęcia prac nad nowelizacją rozdziału XXXVI k.k. należy przyjąć z aprobatą. Główna idea propozycji uchylecia tego rozdziału sprowadza się do rezygnacji z gospodarczego charakteru przestępstw w nim zawartych. Biorąc pod uwagę przykładowo sprzeczne poglądy doktryny odnoszące się do konieczności profesjonalnego zajmowania się działalnością gospodarczą przynajmniej przez jeden z podmiotów w przypadku przedstawionego powyżej przestępstwa nadużycia zaufania z art. 296 k.k., proponowane w projekcie zmiany, tj. przeniesienie tego przepisu do rozdziału XXXV k.k. i tym samym zmiana rodzajowego przedmiotu ochrony z obrotu gospodarczego na mienie, owocowałyby objęciem karnoprawną ochroną interesów majątkowych przed nadużyciem uprawnień lub niedopełnieniem obowiązków zarówno wiążących się z prowadzeniem działalności gospodarczej, jak i takich, które nie są z nią powiązane³⁹.

Podsumowując, należy stwierdzić, że niewątpliwie karnoprawna ochrona obrotu gospodarczego, mimo iż ma charakter subsydiarny, odgrywa zasadniczą rolę w zwalczaniu i przeciwdziałaniu najgroźniejszym zachowaniom skierowanym przeciwko prawidłowemu i rzetelnemu obrotowi gospodarczemu. Nadal jednak unormowania rozdziału XXXVI są niemalże wiernym odwzorowaniem przestępstw pierwotnie ujętych w ustawie o ochronie obrotu gospodarczego i zmianie

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ Zob. szerzej: Uzasadnienie projektu ustawy o zmianie ustawy — Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw z dnia 5 listopada 2013 r., s. 49.

³⁹ J. Giezek, *op. cit.*, s. 1154.

niektórych przepisów prawa karnego z 1994 r. Mając na względzie ekonomiczne i gospodarcze zmiany, jakie zaszły od tamtego czasu, a także znaczne rozbudowanie ustaw szczególnych przewidujących odpowiedzialność za różnorakie przestępstwa gospodarcze, weryfikacja kodeksowego katalogu przepisów przewidujących karnoprawną ochronę obrotu gospodarczego jest konieczna. Powyższy postulat coraz częściej podkreślany jest w doktrynie, gdzie podnoszony jest problem braku spójnej i aktualnej polityki kryminalnej w zakresie ochrony gospodarki⁴⁰.

THE ESSENCE OF ECONOMIC TRADE CRIMINAL LAW PROTECTION

Summary

The article presents the essence of economic trade criminal law protection. The author, basing on the catalog of offenses against economic trade provided under Chapter XXXVI of the Criminal Code indicates the important issue of defining economic trade as an object of criminal law protection. At the same time, the author indicates its close relation to the legal definition of economic activity provided by the Act of 2 July 2004 on freedom of economic activity. The author also refers to the current postulates aimed at increasing the effectiveness of the protection of financial interests of traders as well as new provisions concerning proper business transactions.

⁴⁰ R. Zawłocki [w:] *Przestępstwa przeciwko mieniu...*, s. 404.